

IN MEMORIAM

Pod stromem síly se narodil silný hrdina, největší našeho národa. Trocnovský zrozenec, silný duchem, vůlí, svatou věrou, bil a tepal jeho nepřátele, pány, Němce cizozemce, na hlavu je porážel mocí, důvtipem i různou válečnou lstí, vítězil jednooký, vítězil na obě oči slepý, pole nikdy neztratil. Co zbořených hradů po Čechách, toť jeho dílo! Bořil, ale i stavěl, hradby, valy, i obrovské hradiště u Češova vzešlo z jeho moci.

Tak věřil český lid. Na slavné krále zapomněl; jen svatého knížete Václava vzpomínal a trocnovského zemana. Zachoval jej ve věrné paměti, i když v době poroby a ponížení mu jej ztupili, když rytířského hrdinu v loupežníka, když bojovníka pro „vysvobození pravdy zákona božího“ v krvelačného kacíře mu znetvořili. Pořád znělo Habsburkovo „donec terret vivos“. Po dvě století proklínali Žižku, ztělesněnou sílu národa, a v třetím, kdy zakazovali hráti na divadle „Žižkovu smrt“, páchal strach ze Žižky i směšnosti. Nestrpělť za Bacha Žižkova obrazu na dýmkách, konfiskovali je a trestali kramáře, kteří je prodávali.

Lidu však zůstal nepřemoženým hrdinou, třebaže zkalené podoby, a v dobách nejkřutějšího útisku ulehčovali si ti, kteří nejvíce trpěli, tajní husité, hněvivým: „Žižka na vás!“

Z pokolení na pokolení šla o něm pověst. Vypravovali si o jeho úžasných vítězstvích, ukazovali si památná o něm místa, kde se zastavil, prodlel, stoly pro něj vojskem nasypané z hlíny v helmicích nanošené, ukazovali si košaté lípy, pod kterými odpočíval. Rodný jeho dub nabyl po něm větší síly, topory z jeho štěpin a haluzí dávaly mohutně pádné rány. Svatým strachem chráněno pole, na kterém Žižka pod dubem skončil; do toho pole nezaryl oráč bez trestu své radlice.

Tak slýchal jsem o Žižkovi jako tisíce jiných v mladistvém věku, a víc, co bylo v rodné mé krajině, jak dobýval

Vlčince hradu u Police, o kamenné hlavě Žižkově u Radku v sousedním Kladsku. V neuvědomělé úctě hleděl jsem na starou lípu, kterou mně otec v Krčíně ukázal, pod tou že Žižka odpočíval, když tudy táhl s vojskem.

A pak jsem jej viděl v lesklé přílbě, v krunýři, v dlouhém plášti, stříbrný meč po boku, s černou páskou na očích, a uslyšel jsem jeho hlas, když hřímal na prostém jevišti loutkového divadla. Tak jsem jej dlouho viděl! A po té hluboko se vryly do mysli školákovy dva obrázky, dva dřevoryty v časopise „Erinnerungen“: „Žižkovo narození“ a „Žižkova smrt“, díla Jos. Manesa, tenkrát mně ovšem neznámého.

Do tajemného šera starých pověstí, do nejasna mladistvých představ zasvitlo jasněji ve školách a z knih. To již ožil Žižka v národě v neklamném, čistém světle, zažehnutém Palackým, slavný bojovník, „jenž z boží milosti povstal vzhůru“ a bojoval pro boží při a „ku pomoci zvláště jazyka českého i slovanského“. Teď znovu pomáhal v čas nadšeného hnutí vlasteneckého let šedesátých minulého věku; slavnou svou památkou pomáhal. Jeho jméno bylo heslem radikálních vlastenců. Zpívaly se písně, ukazující bídu dnův a jak by „tatík Žižka“ vše spořádal. V ten čas hojných projevů byla i hůl s Žižkovou hlavou jakousi manifestací.

Na královéhradeckém gymnasiu půjčovali nám i starší tisky, z prvních let našeho obrození. Tak jsem uviděl a četl „Nové básně“, vydané r. 1802 a v nich Puchmajerovu „Ódu na Jana Žižku z Trocnova“, která v nasládlých ohlasech anakreontských, v krotkých epigramech a v selankovém skládání té sbírky zněla jako zahřímání:

„Ó, Žižko! první mezi Čechy reku,
ty Husův hrozný mstiteli. —
Jak vicher plívy rozprášil si Němce
a sebe s Čechy oslavil —“.

To byl první hold našeho krásného písemnictví Žižkovi, osmdesát let po veršování jezovity Třepického, hanobícím Luthera, Kalvína, Jiříka krále a také Žižku:

„Hoříž, hoříž, Jene Žižka,
jak v smůle smažená šiška. —“

Tam v Hradci hledali jsme my studenti Žižku také

v básni Čelakovského, v jeho „Cikánově píšťalce“, kdež „tatíček nebožtíček“

jak „zapískal, všecky šváby
z domu vyvolal“,
a „když zapískal na píšťalku
po vsi, po městě,
hned za ním *německé myši*
byly na cestě.
Musely vandrovat. —“

V ten čas seznal jsem Žižku J. J. Kolára, Žižku v Tylově Husovi i Meissnerova, a to dřív, nežli jsem četl Palackého a Tomka, z jejichž díla a z pramenů dorostl mně Žižka starých pověstí, tradice a volné tvorby básnické v celého hrdinu i člověka.

Po létech jsem se i já odvážil na Žižku, když přišla touha vytvořit jej v epickém líčení. Pak i na jeviště jsem jej uvedl, s uctivou bázní, nezapomínaje ducha doby. A tak se tento můj Žižka zdál příliš přímých čar, stejný od prvního vystoupení do konce, nijak tragický.

Nemohl jsem jinak, nemohl jsem nic přidat, nějaký rozpor duševní vymyslet, nebo vložit myšlenky dneška, jak se teď zhusta stává v historických hrách. Žižka, „náš bratr věrný“, věřící, vroucně až fanaticky věřící, neměl pochyb a duševních zápasů; znal jen svatou povinnost jako křesťan a jako pravý Čech.

A přec ten, kdo sjednotil Prahu, její rozvášněné strany pro boj proti Sigmundovi, s kterým nechtěl smíření ničádného pro záchranu národa, musil zradou Pražanů ustati ve vítězné válce proti němu. Proti nim pak, proti svým musil se nepřátelsky obrátit, aby „mstil všemi pomstami, jak sluší na zlé vedle božského zákona“. Chtěl potrestat Prahu, kterou před tím zachránil. A tu zakolísal a pak od-pustil pro ten svatý jemu boj proti nepříteli národa. Ale boje toho nedokončil.

Bezděky vzpomínám, jak zesnulý Jaromír Čelakovský mně po představení divadelní hry „Jan Žižka“ řekl: „Byl jsem na počátku druhého jednání vzrušen, když měl Žižka vystoupit. A když se zjevil, vítán Pražany, zaslzel jsem.“

Stará česká síla a sláva pohnula v ten nevolný čas srdcem. A pohne živěji této památné doby a všechen národ bude vzpomínat svého největšího hrdiny, božího bojovníka.